

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Granbom-Herranen, Liisa

Title: Tarton lähihistoria kiteytyy tarinaan ihmismakkaratehtaasta

Year: 2014

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja & Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, 2014

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Granbom-Herranen, L. (2014). Tarton lähihistoria kiteytyy tarinaan ihmismakkaratehtaasta. *Elore*, 21(2). <https://doi.org/10.30666/elore.79168>

UUSIN NUMERO

LEHTIARKISTO

KIRJOITTAJAOHJEET

TOIMITUS 2018

ELORE

CFP

LATAA LENNÄKKI!

TARTON LÄHIHISTORIA KITEYTYY TARINAAN

MISMAKKARATEHTAASTA

Kalmre, Eda 2013: *The Human Sausage Factory: Rumour in Tartu. On the Boundary of Two Worlds: Identity, Freedom, and in the Baltic* 34. Amsterdam – New York: Rodopi. 180 sivua.

Liisa Granbom–Herranen

Aloitin nykytarinoiden ja huhujen tutkimisen 1970-luvulla. Olin kyllästetty grillatuilla vauvoilla ja katoavilla liftar sosialistisessa neuvostotasavallassa tapahtui Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuus. Onnettomuuden aikaan olin käynnissä käsivälitteisten puhelinvaihteiden toimintaa ja tiedon välitystä erämaa-alueilla rajoittava lakko. Tiedon kohtaamisten varassa. Muistan, että joku kertoi kuulleensa, että joku toinen henkilö oli kuullut radiosta edellisen ydinvoimalan räjähdyksestä ja meitä lähestyvistä laskeutumasta. Tämä tekisi lumen juomavedeksi kelpaamattomaa vettä löytyisi metrisen jään alta. Ensimmäinen ajatukseni oli: mitä nyt? Heti perään tuli ymmärrys: tyypillinen huhu tiedonsaannin kannalta eristetyssä tilassa. Kun sitten muutaman viikon jälkeen hiihimme kylille, selvisi karu totuus.

Tämä kokemus nousi elävästi mieleeni lukiessani Eda Kalmren teosta *The Human Sausage Factory: A Study of Post-Socialist Urban Legends in Tartu*. Uudenlainen avaus Neuvosto-Viron ja sosialismin jälkeisen Viron kaupunkitarinoiden eli urbaanien legendojen tutkimisesta esiintyi ensimmäistä kertaa 1980-luvulla (Kalmre 1996). Virossa näitä tarinoita on jonkin verran tutkittu (Kalmre 2005), mutta Kalmre lähestyy genreä yhden tarinan kautta eikä tarkastele tarinaa ensisijaisesti genren näkökulmasta kaupunkitarinaa virolaisesta ihmismakkaratehtaasta tapaustutkimuksena. Tarina sijoittuu yleensä joko Tarttoon tai Virossa varoitustarinana. Kirja on katsaus lähimenneisyyteen ja siinä paikallista tarinaa tarkastellaan samankaltaisiin kertomuksiin. Kirjassa pohditaan sitä, kuinka ja miksi menneisyyden kuvauksilla ja aiemmilla uskuksilla on suuri merkitys sosialismin jälkeisessä Virossa. Teos on tiivis kuvaus, ja se perustuu Kalmren vuonna 2007 Tartossa tekemään väitöskirjaan (Kalmre 2008).

Tarina tutkimuksen pohjana

Kaupunkitarinalla ihmismakkaratehtaasta on yhtäläisyyksiä varhaisempiin eurooppalaisiin ja amerikkalaisiin ihmismakkaratehtaasta kertoviin tarinaihin 1800-luvuilta alkaen. Eda Kalmren teoksessa tarkastellaan nykytarinan elämäntarinaa Virossa ensimmäisenä vuorokautena.

jälkeen. Teoksessa paneudutaan tarinaan ihmismakkaratehtaasta ja siihen liittyvien huhujen historialliseen kontextin kautta.

Vuonna 1947, toisen maailmansodan jälkeen, Tartossa levisi huhu makkaratehtaasta, jonka tuotteet valmistettiin sijainneissa raunioissa oli nähty ihmisruumiin osia ja vaatteiden riekaleita. Näkijä oli torille maitoa myymään tullut hän oli johdattanut venäjää puhuva mies, kun tämä oli neuvonut naisen ystäviensä luo, jotka halusivat ostaa huutaen pakenemaan torille. Samana vuonna levisikin huhu useamman kymmenen ihmisen katoamisesta ja päätettiin 1940-luvulla huhun perusteella tehdä poliisitutkinta, jota myös käsitellään kirjassa. KGB:n dokumentissa todettiin koko yhteiskuntajärjestelmää. Huhusta muodostui kollektiivinen, nopeasti levinnyt tarina, joka levitti kauhun ilmiä ei tuonut rauhaa, vaan aloitti viidenkymmenen vuoden epävarmuuden kauden.

Vuonna 2001 julkaistiin *Tartu Postimees* -lehdessä kaksi artikkelia, joita varten toimittaja Alo Lõhmus haastatteli tutkijana (Lõhmus 2001a & Lõhmus 2001b). Kalmre kertoi kyseisen huhun sisältävän samoja elementtejä kuin kaupunkitarinat. Osa lehden lukijoista koki Kalmren näkemykset tarinasta vähätteleviksi ja loukkaaviksi, sillä he eivät halunne tietää asiaa eikä mikä tahansa kaupunkitarina. Yhteydenotoissa kerrottiin tiedettävien henkilöitä, jotka olivat joutuneet väkivaltaan. Kuten Lea Virtanen on todennut (1987), useimmiten kertojat olettavat heidän ja alkuperäisen kokijan välillä. Sitten paljastuu, että kyseessä on vuosia liikkeellä ollut kansainvälinen vaellustarina, kertoja tuntee itsensä tarinan vahvasti tunteisiin sitoutuneet kommentit ovat antaneet Kalmrelle syyn paneutua kertomukseen ei ainoastaan mahdollisena historiallisena tapahtumana ja esimerkkinä erään aikakauden monimutkaisuudesta. Lehtiartikkeli luki henkiin eli palautti sen aktiiviseksi osaksi kollektiivista muistia. Tarinasta ihmismakkaratehtaasta muodostui herättäjä ihmisille.

Tarinan monet vaikutukset

Teoksessa ei niinkään nosteta esille kysymystä siitä, oliko tällainen tehdas todella olemassa Tartossa, vaan asiaa käsitellään kertomusten kautta. Nykytarinaperinteeseen tutkimuskohde kytkeytyy esimerkiksi tutun ja tuntemattoman, oman tematiikan kautta.

Eda Kalmre on käyttänyt tutkimuksessaan aineistoja, joita ei ollut neuvostoajan poliittisessa ilmapiirissä mahdollista haastatteluista, kirjeistä, sähköpostiviesteistä ja arkistolähteistä sekä KGB:n salaisiksi merkitsemistä kuulusteludokumentit lisäävät tutkimuksen aineiston vaikuttavuutta. Dokumenttien englanninkieliset käännökset puolestaan Ei-venäjänkielentaitoisena ja ei-neuvostovaltaa tuntevana olisin toivonut, että käytettyjen lyhenteiden (esimerkiksi) olleet välittömästi tekstistä luettavissa sekä alkuperäisellä kielellä (venäjä) että kirjaimellisina käännöksinä.

Lisäksi kirjaan on saatu valokuvia tarinan kannalta keskeisistä paikoista Tartosta kyseisenä ajankohtana. Kirjan kuvitukset esittävät sodassa tuhoutuneita osia Tartosta. Maailmansodan jälkeistä Tarttoa kuvaavat valokuvat ovat 2000-luvulta ja niitä on julkaistu useissa teoksissa, joiden aiheena on Tartto ennen ja nyt. Kuvat antavat lukijalle käsityksen sodan ennen toista maailmansotaa. Kuvat konkretisoivat tuhotun kaupungin tunnelmaa. Ei-tarttolainen lukija olisi hyötynyt kirjaan. Samoin katujen vironkielisten nimien säilyttäminen olisi puoltanut paikkaansa. Tekstissä käytetyt englanninkieliset kadunnimien rakenteeseen tuntuvat vierailta.

Tiettyissä olosuhteissa huhut ja tarinat saattavat nousta uudelleen ajankohtaisiksi ja siten niistä muodostuu osa muistia. Näin vaikuttaisi käyneen myös ihmismakkaratehtaasta kertovan tarinan kohdalla. Tarinalla on ollut symbolista sijoittuihan se juuri neuvostovaltan alkuvuosiin sekä sodanjälkeisen ajan synkkään ja turvattomaan tunnelmaan. ajasta elävät edelleen osana kollektiivista muistia ja mainittu tarina aiheuttaa vieläkin useissa muistelijoissa tunteita

tunteet ovatkin kirjassa yhtenä tarkastelukohteena. Lähtökohtaisesti kyse on meistä ja heistä, sodassa vallatusta tapahtumia käsitelleestä folkloresta muodostui vaikuttava ja arvostelun mahdollistanut kanava.

Kirjassa on kontekstia taustoittavan johdantoluvun lisäksi kuusi lukua, joissa käsitellään ihmissyöntiä folkloristisena ilmiönä. Kalmre tarkastelee ihmismakkaratehdastarinan synnyn ajallista kontekstia suhteessa pahuuden ilmentymiseen (tai jaetun) yhteiskuntajärjestelmän tuottaman rajoitetun tiedon merkitystä huhujen synnylle. Tämä elintarvikepulan vaikutusta kaupunkitarinoihin ja nykypäivän Virossa elävää kaupunkitarinaperinnettä. Viimeiset tarinat ovat metaforisia sosiaalisia totuuksia. Tarinoissa kuvattu maailma oli niin voimakasvaikutteinen, että se loppuun saakka vaikuttaa ihmisten yksilöllisiin ja kollektiivisiin muistoihin, tunteisiin ja arvoihin. Kirjassa käsitellään tuskin kontrolloimatonta taloutta ja muistoja menetyksistä, mutta myös valintoja, uhmaa ja leppymättömyyttä.

Lopuksi

 en ja poikkeustilojen aikoina huhut ja tarinat nousevat joko peloista tai tositapahtumista. Tarinat elävät ja r... isenkin ajan tarinaperinnettä. Kalmre osoittaa tutkimuksessaan, että huhu ei ole vain passiivinen tapahtuma... kehyks, johon kuuluvat aika, paikka ja ihmisten roolit. Näin varmasti on, onhan suullinen perinne kaikkine mi... toksiin sekä yleismaailmallisiin virtauksiin. Myös 2000-luvun kertojat esittivät omat versionsa historiallisest... todellisuudesta.

Kirja esittelee suomalaisten näkökulmasta toisenlaista maailmansodan jälkeistä aikaa. Toisessa maailmansodassa (1939–1941) että saksalaisten (1941–1944) miehittämä, kunnes lopulta neuvostojoukot valtasivat sen 1944 ja vuoden 1991 uuteen itsenäisyyteen asti. Suomessakin on tarinoita tältä ajalta, mutta ne eivät ole olleet varsinaisesti suhtauduttu vahvan emotionaalisesti. Meillä nykytarinat on yhdistetty 1950-luvulla alkaneeseen (länsimaiseen) k... nopeutuneeseen kaupungistumiseen. Kalmre toteaa ihmismakkaratehdastarinan olleen tyypillinen sodanjälkeiseen ennakkoluulojen, arvojen ja stereotyyppien tuotos.

Eda Kalmren *The Human Sausage Factory* -teos on vaikuttava kokonaisuus. Kalmre on tehnyt perusteellista työtä analysoidessaan ilmiötä kokonaisuutena. Aineistosta on koostettu kokonaisuus, jossa näkyvät erilaisten aineistojen ominaispiirteet sekä erityyppisten lähteiden mahdollistamat erilaiset lukemistavat. Kirja on saanut kiittävän vastauksen 2014 *International Society for Contemporary Legend Research (ISCLR)* myönsi Eda Kalmrelle tästä teoksesta kansainvälinen kirjallisuuspalkinnon. Kyseessä oli ensimmäinen kerta, kun palkinto myönnettiin eurooppalaiselle, muulta kuin e... olevalle tutkijalle. Myös *Akadeemiline Rahvaluule Selts* [Akateemisen kansanrunoudentutkimuksen seura] ja Viro folkloristiikan tunnustus-palkinnon saajaksi Eda Kalmren.

Kirjallisuus

Kalmre, Eda 1996: Vorstivabrikust kassitoiduni. – Kõiva, Mare (toim.) *Mängult-päriseltva. Tänapäeva folkloorist* Eesti Keele Instituut. 136–155.

Kalmre, Eda 2008: *Hirm ja võõrahviha sõjajärgses Tartus. Pärimuslooline uurimus kannibalistlikest kuulujuttudest* Teaduskirjastus.

Kõiva, Mare 1998: Human Sausages in Estonia. – *FOAFtale News* 43: 1–2.

Kõiva, Mare 2005: Fear, Honour and Shame. Horror fictions of the 1950s and 1960s. – *Folklore. Electronic Jour.*
 < <http://www.folklore.ee/folklore/vol29/fear.pdf> > [7.11.2014.]

Lõhmus, Alo 2001a: Inimvorstivabriku legend kui poliitiline õudusjutt. – *Tartu Postimees* 21.12.2001.

Lõhmus, Alo 2001b: Tartu inimsõojate saladus elab rahvajuttudes. Küüned pirukas ja sõrmus süldis – linnafolkli
Postimees 13.11.2001.

Virtanen, Leea 1987: *Varastettu isoäiti. Kaupungin kansantarinoita*. Helsinki: Tammi.

 atustieteiden tohtori, filosofian maisteri Liisa Granbom–Herranen toimii tutkijana Jyväskylän yliopistoss.
 istossa (folkloristiikka).

Posted in [Elore 2/2014](#), [Kirja-arviot](#) on [27.11.2014](#).

← HONKO'S GREATEST HITS

Elore (ISSN 1456–3010) on tietävästi Suomen vanhin vapaan saatavuuden verkkolehti. Eloreä julkaisee Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

Logo: Jokke Saharinen
 Taitto: Petja Kauppi, Tekstihuoltamo
 Kielentarkastus (engl.): Tiina Mällo

Eloren sivuston kopioiminen on kielletty ilman päätoimittajan ja Kansantietouden Tutkijain Seuran lupaa.

Viitattaessa julkaisun teksteihin lähteenä mainitaan Elore ja viittaus tehdään

artikkelin URL-osoitteeseen.

Tätä julkaisua saa tulostaa ja valokopioida muuhun kuin yksityiseen käyttöön edellyttäen, että teoksen käytöstä vastaavalla organisaatiolla on voimassa valokopiointisopimus tekijänoikeusjärjestö Kopioston kanssa.

PROUDLY POWERED BY WORDPRESS · THEME: SUITS BY THEME WEAVER